

השכלה. גבוהה?

פרופ' שמואל ליימן-ווילצין, ראש המחלקה למדעי המדינה, אוניברסיטת בר-אילן

בלוג מס' 45 – אינטליגנציה אינטלקטואלית אינה חזות הכל

כמדי שנה, בחודש יוני ראש המחלקה מבקש מן המזכירות לחפש בקרב הבוגרים הטריים נואמים לשלושת טכסי הסיום (חלוקת תעודות לבוגרי מדעי המדינה, בוגרי מגמת תקשורת, ובוגרי התוכניות המיוחדות). בארה"ב, המסורת ברוב המקומות הינה בחירה עיוורת: הסטודנט/ית בעל/ת הממוצע הכי גבוה, כלומר המצטיינת/ת ב-ה הידיעה. אך לפחות במחלקה שלי, אני נתקל בהתנגדות לשיטה זו, בטענה: "ומה אם הגאון אינו יודע לדבר בפני קהל?"

הפעם חשבתי קצת יותר לעומק על הסוגיה והגעתי למסקנה שהמתנגדים צודקים, אם כי אולי הם אינם מבינים עד תום את מהות הטיעון שלהם עצמם. אז הנה הרהורי, שיש בהם מוסר השכל חשוב מאד לכל בוגרי ההשכלה הגבוהה – שלא לדבר על המרצים ואלה המובילים את מדיניות המוסד.

נתחיל בתיאוריה המהפכנית (אך המבוססת למדי) של החוקר הנודע Howard Gardner, אשר זיהה לפי 25 שנה את קיומם של שמונה סוגי "אינטליגנציה" שונים ונפרדים:

- 1- לוגית-מתמטית: חשיבה מתמטית ו/או שיטתית-הגיונית.
- 2- לשונית: היכולת ללמוד שפות ו/או להצטיין בכתיבה או בדיבור בשפה נתונה.
- 3- מוסיקלית: שמיעה-הבנה, הלחנה ו/או ביצוע של מוסיקה ברמה גבוהה.
- 4- מרחבית: תפיסה טובה של צורות ומרחב; ניווט והימצאות בשטח.
- 5- תנועות גוף: היכולת להפעיל את הגוף בתנועה (רקדנים, שחקני ספורט).
- 6- חברתית: הבנת ואמפתיה כלפי הזולת, זיהוי מצב רוחו של האחר, תפיסת מוטיבציות בהתנהגותם של אחרים.
- 7- פנים-אישית (רגשית): הבנה טובה של מניעים עצמיים וגם של חולשות וכוחות אישיים, שליטה על רגשות.
- 8- סביבתית-סיווגית: זיהוי דברים דומים בטבע ובסביבת האדם והיכולת לסווג אותם על פי קטגוריות המבוססות על מכנה משותף מהותי.

כולנו מכירים אנשים בעלי סוגי אינטליגנציה מכל שמונה הקטגוריות. מאידך גיסא, ישנם מעט מאד אנשים בעולם בעלי אינטליגנציה גבוהה בשלוש קטגוריות ויותר (ישנה סברה, שכמה מהן מוציאות אחרות; למשל, נטען כהכללה כי נשים חזקות יותר באינטליגנציה לשונית וחלשות יותר במרחבית – וגברים להיפך). לכן, חשוב שכל אדם יזהה את האינטליגנציה החזקה אצלו (פוטנציאלית) ויטפח אותה.

וכאן אנו חוזרים להשכלה גבוהה. ברור שהיא מתמקדת לרוב בטיפוח האינטליגנציה הראשונה (ניתוח לוגי וכו') ובמידה מועטה בשנייה (במדעי החברה והרוח, דגש מסוים על כושר כתיבה ודיבור) ובשמינית (זיהוי, קטלוג וסיווג). אך מה עם האחרות? הן רלוואנטיות מעט מאד, אם בכלל.

ברם, ברור לכל בר דעת שמתוך השמונה, מספר 6 חשובה מאד. כמה "גאונים" (מספר 1) לא מצליחים בחיים כי אינם יודעים כיצד להתנהג עם אחרים? כמה אומנים מבריקים (3 + 5) מגלים הבנה מעמיקה של הטבע או של הסביבה החברתית (מרחוק), אך אינם מסתדרים עם בני אדם? וכמה אנשים נכשלים בחיים – לא רק במקצוע אלא גם בחייהם הפרטיים כי אינם מוכנים "להסתכל במראה" ולהבין מי הם באמת?

אז תשאלו: האם בלימודי תואר על המרצים להתעסק בפסיכו-תרפיה? האם עלינו לחייב קורס בספורט ו/או במוסיקה? האם העיסוק באינטליגנציות אחרות לא יחליש את העיקר: חשיבה לוגית?

תשובתי לשאלות אלו: כן, כן ולא. באשר לראשונה: ברור שלא מדובר בפסיכולוגיה קלינית, אבל כאשר קם סטודנט וטוען טיעון רדוד, האם אין למרצה חובה להראות לו לא רק מהי הדרך הנכונה (לאו דווקא התשובה הנכונה) להגיע אל התשובה אלא גם מהם המניעים האפשריים לחשיבתו זו?

האם אין לנו חובה כמחנכים להראות לסטודנטים לא רק את הדברים הטובים הטמונים בהם אלא גם את הדברים בהם הם חלשים? באשר לשאלתי השנייה: בעידן בו כמות שעות הפנאי עולה בהרבה על מספר שעות העבודה במשך החיים הבוגרים שלנו, האם אין זה נכון להכין את הסטודנטים גם לחלק חשוב זה בחייהם – ולהציג ולטפח בצורה מושכלת את היכולות שלהם בתחומים שאינם "אינטלקטואליים" גרידא?

השאלה השלישית הינה החשובה מכל: המחקר בפסיכולוגיה, בנוירולוגיה ובתחומים נלווים מראים בבירור שללא רגש, הרציון פשוט לא עובד כהלכה! כלומר, "שכל לוגי" ברמה גבוהה בד"כ הולך יד ביד עם שכל רגשי (חברתי ו/או פנים-אישי). יתרה מכך, בעולם העבודה של המאה ה-21, רובה המכריע של העבודה נעשה בצוותא, כלומר בשיתוף פעולה ובהפריה הדדית עם אחרים. בארה"ב של שנת 1900, חמישה מתוך כל שישה פטנטים נרשמו על שם ממציא בודד; ב-2000 שישה מכל שבעה פטנטים נרשמו על שם צוותי מחקר. פעם היה האיש "אלכסנדר גרהם בל"; היום ישנה "מעבדת בל".

מהי המשמעות של כל זה עבור ההשכלה הגבוהה? ראשית, יש מקום לבחון מחדש את המבחן הפסיכומטרי ואת לימודי הבגרות – האם הם בוחנים בכלל אינטליגנציות אחרות יותר מאשר את האינטליגנציה מהסוג הראשון? שנית, יש לבחון מחדש את תנאי הקבלה לתואר ראשון: כדי להתקבל לאוניברסיטה יוקרתית בארה"ב (תואר ראשון), אין זה מספיק להשיג 750-800 בפסיכומטרי. על המועמדים להראות יכולת בתחומי חיים לא "אינטלקטואליים": נגינה בלהקה של התיכון; התנדבות בבית חולים; פעילות ציבורית-פוליטית-חברתית; ידיעת מספר שפות; יכולת אתלטית; וכו'. נשמע מוכר? (ראו ערך Howard Gardner).

וגם עבור המרצים יש כאן מסר מסוים. כראש מחלקה אסרתי על מתן אפשרות לסטודנטים לכתוב עבודה סמינריונית בזוגות (ואינני מתחרט על כך). אך אין הכוונה, שיש לאסור עבודה בצוותא – נהפוך הוא; עולם המחקר של היום הולך יותר ויותר לקראת עבודה משותפת, הן פורמאלית והן בהתייעצות עם קולגות ובסיוע הדדי. את הכישורים הללו (אינטליגנציה מספר 6) יש להנחיל ולטפח כבר בלימודי התואר הראשון והשני – בתרגילים, עבודות קטנות, משימות פרזנטציה בכיתה וכו'.

ובאשר לנואמת בטכס חלוקת התעודות במגמת תקשורת (שאני מכיר אישית), שהתרחש לפני עשרה ימים: בחרנו בוגרת מ.א. (מסלול עם תזה) בעלת יכולת לוגית מוכחת, אך גם נואמת טובה, אֶמְפַּתִּית-רגשית ובעלת רמה גבוהה של הכרה-עצמית. מודל טוב לתיאוריה של גרדנר ודוגמה מצוינת לכל הבוגרים בהמשך דרכם בחיים.

wilzis@mail.biu.ac.il